

BIJDRAGE

LUC VANDEWEYER

DE VERKIEZING VAN GUSTAAF BORGINON TOT VOLKSVERTEGENWOORDIGER IN 1912 IN ARRONDISSEMENT BRUSSEL-HALLE- VILVOORDE: EEN OVERWINNING VOOR DE FLAMINGANTEN?

INLEIDING

In de eerste uitgave van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* schreef Gaston Durnez een lemma betreffende de arts en volksvertegenwoordiger Gustaaf Borginon (1852-1922). Het was een kort stuk en daaruit bleek dat er maar weinig te melden viel. In de tweede uitgave van de encyclopedie mocht ik dit lemma dan aanvullen. Ook toen bleek dat er niet veel informatie te vinden was. Gustaaf Borginon ontbrak immers vrijwel geheel in de archieven en documentatie van het Letterenhuis. Daardoor is zijn rol in de Vlaamse beweging tot dusver onderbelicht gebleven.¹

Van deze man zijn tevens weinig sporen in de wetenschappelijke literatuur betreffende de Vlaamse beweging. Hij werd overschaduwd door zijn veel jongere neef Hendrik Borginon. Bovendien werden zowel oom Gustaaf als neef Hendrik vaak vermeld als "dr. Borginon". Dat zorgde voor verwarring. Ook bij gedegen archiefonderzoekers als Robrecht Boudens zien we de "H." van Hendrik verschijnen terwijl het in feite om Gustaaf gaat. In de biografie van Lode Wils over Van Cauwelaert zien we zijn naam ook vermeld maar zonder voornaam waardoor hij in de index als Hendrik Borginon

¹ https://nevb.be/wiki/Borginon,_Gustaaf

wordt geïdentificeerd.² In het Pajottenland is de aandacht voor zijn politieke betekenis groter. In 2018 kreeg ik de gelegenheid hem wat uitvoeriger te behandelen in de *Feestbundel Jaak Ockeley*, uitgegeven door de Koninklijke heemkring Ascania vzw in Asse.³

Biedt een nader onderzoek van deze man nieuwe inzichten inzake de Vlaamse beweging? En dan in het bijzonder in het arrondissement Brussel waar hij politiek actief was. De katholieke verkiezingsoverwinning van 1912 speelt daarin een belangrijke rol. Toen werd de katholieke meerderheid geconfronteerd met een kartellijst van liberalen en socialisten en werd alles gezet op de tegenstelling klerikaal-antiklerikaal. Maar dat betekent niet dat de taalproblematiek niet meer meespeelde in deze politieke krachtmeting, integendeel zelfs.

In dit artikel willen we dieper ingaan op de draagwijdte van zijn verkiezing tot volksvertegenwoordiger. Voor een goed begrip moeten we daarbij de blik richten op de bijzondere situatie in het arrondissement Brussel. Dat was immers taalgemengd en de verfransing breidde zich uit met de groei van de agglomeratie Brussel. Dat kon leiden tot forse uitbreiding van het Waalse territorium want de taalgrens werd daardoor verlegd. Voor de flaminganten was het arrondissement dus erg belangrijk. Het was dat ook voor de strategen van de drie politieke groeperingen die in het parlement vertegenwoordigd waren: katholieken, liberalen en socialisten. Er woonden immers erg veel mensen en dus stuurde het arrondissement verhoudingsgewijs veel politici naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Eén van hen was Gustaaf Borginon, vanaf de zomer van 1912.

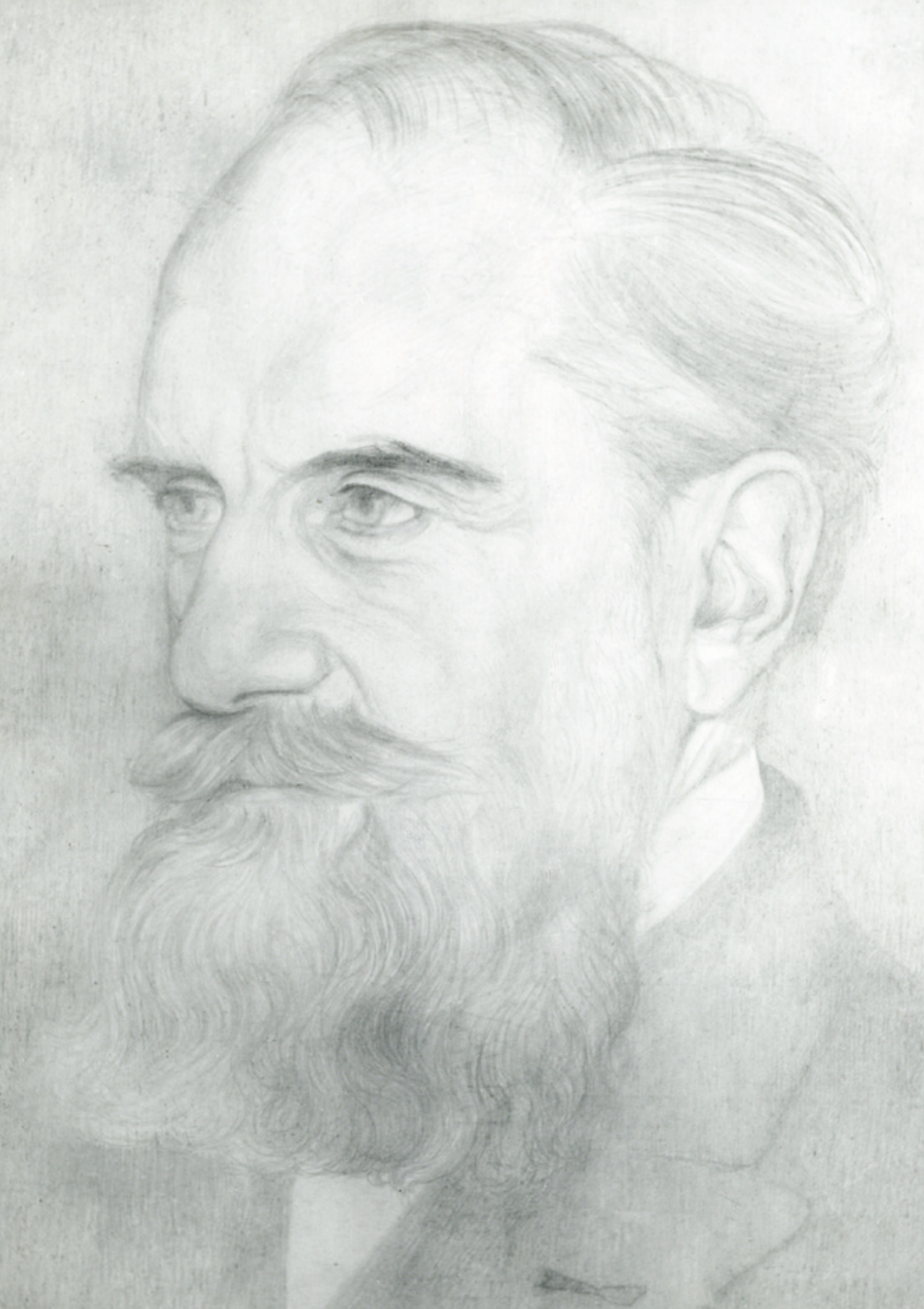
DOKTER GUSTAAF BORGINON ALS ARTS

Gustaaf Borginon was geboren in Pamel op 29 februari 1852. Hij behoorde tot een welgestelde familie en werd tot arts opgeleid aan de katholieke universiteit van Leuven. Daarna volgden studieverblijven in Wenen, Parijs, Edinburg en Londen. Hij

- > Foto van portret van Gustaaf Borginon, tekening door Gustave Van de Woestijne, Pamel, 1912. [Letterenhuis Antwerpen]

——— 2 R. Boudens, *Kardinaal Mercier en de Vlaamse beweging*, Leuven, 1975, voetnoot 113, p. 144. L. Wils, Frans Van Cauwelaert. Politieke biografie, Antwerpen, 2017, zie zijn naamvermelding op pp. 196, 200, 207.

3 Zie bijvoorbeeld het boek van M. Van Liedekerke, 'Van Abbeloos tot Zeppos'. *Anderhalve eeuw merkwaardige Pajotten*, Tollembeek, 2016. En: *Feestbundel Jaak Ockeley, hem aangeboden n.a.v. zijn 74ste verjaardag*, Asse 26 mei 2018. Onder de titel: *De verkiezing van Gustaaf Borginon tot volksvertegenwoordiger in 1912. Wat was er aan de hand in de katholieke partij in Brussel-Halle-Vilvoorde?*, pp. 544-570.

werd daardoor een meertalige en kosmopolitisch ingestelde intellectueel.⁴ Hij had oog voor wetenschappelijke vooruitgang in zijn vakgebied en vertaalde de werken van Joseph Lister, een Britse chirurg die bekend werd voor de uitvinding van het naar hem genoemde ontsmettingsmiddel listeria, naar het Frans. Borginon werd daardoor in België een van de verspreiders van de nieuwe inzichten op het vlak van de invloed van “microben” op het menselijk lichaam en het voorkomen van postoperatieve infecties. Zijn publicaties zorgden voor een stevige reputatie binnen de artsenwereld.⁵

Hij vestigde zich in 1877 als huisarts in Schaarbeek. Waarom hij voor de uitbouw van een praktijk niet koos voor zijn thuisbasis in het westelijke Pajottenland bij de Dender, weten we niet. Hij werd lid van de artsenvereniging van de Brusselse agglomeratie. Dat was een van de meest dynamische en toonaangevende van het land. Daar kwam hij vanzelfsprekend in contact met tal van vrijzinnige confraters. Het is overigens opvallend dat de artsenverenigingen die in die tijd dominante tweespalt tussen klerikaal en antiklerikaal konden overstijgen. Op basis van deze lokale artsenverenigingen ontstond in 1864 de Fédération Médicale Belge die een uiting was van artsensyndicalisme.⁶ Borginon had oog voor de beroepsbelangen. In 1899 publiceerde hij *L'avant-projet de loi sur l'exercice des professions médicales. Rapport présenté à la Fédération Médicale Belge*. Dit toont tevens aan dat hij oog had voor wetgevend werk.

Die medische belangstelling beoefende hij tevens en uitdrukkelijk binnen een flamingantische context. Daarvan zien we een mooi voorbeeld op 30 september 1900. Toen kwam te Brussel het “4e Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres” bijeen. De Gentse hoogleraar Julius Mac Leod was de “algemeene voorzitter”. Gustaaf Borginon en J. Delantsheere zetelden als ondervoorzitters en de arts Gustaaf Schamelhout, was “schrijver”. Het congres telde 150 deelnemers en dertig sprekers hielden een voordracht. Hij was tevens een van de sprekers en had het over “*De geldelijke waarde van sommige gebruikelijke spijsen vergeleken met hare voedende kracht*”.⁷

Als arts kon hij samenwerken met niet-katholieken. Maar daarnaast was Borginon actief in de katholieke partij. Hij zetelde in de Brabantse provincieraad vanaf 1884. Dat was het jaar van de verkiezingsoverwinning die de katholieke meerderheid zou vastleggen tot in de Eerste Wereldoorlog. Hij bleef er tot 1888. Schaarbeek had overigens een sterke kern van Vlaamsgezinden rond Juliaan De Vriendt die zich daar in 1868

4 Het dagblad *De Morgenpost*, publiceerde op 18 oktober 1922 een “in memoriam”. Daarin werden zijn studieverblijven vermeld.

5 In 1877 publiceerde hij in Brussel de vertaling *Chirurgie antiseptique et Théorie des germes*. Met een heruitgave in 1882. Zie ook L. Elaut, *De bijdrage van de Zuidnederlander G. Borginon tot de verspreiding van Listers antiseptisch systeem*, Antwerpen, 1966.

6 Omdat het archief van de Fédération Médicale Belge voor de periode voor 1914 verloren is gegaan, is het moeilijk zijn rol in de beroepsgroep in detail na te gaan.

7 *Neerlandia*, orgaan van het Algemeen Nederlandsch Verbond, jg. 1900, p. 133. *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1901, pp. 109-110.

vestigde. De Vriendt engageerde zich vanaf 1889 in de katholieke partij. Dat leverde hem in 1900 een parlamentszetel op.

Borginon werd in 1895 verkozen in de gemeenteraad van Schaarbeek en hij bleef daar tot in 1912. Hij was niet alleen een boegbeeld omdat hij tot provinciaal en gemeentelijk mandataris werd verkozen. Borginon telde ook mee in de structuren van de katholieke partij in het arrondissement. Hij was bestuurslid van de Katholieke Kiesvereniging en van de Katholieke Vlaamsche Landsbond, en dan meer bepaald van zijn afdeling in het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde. Die was officieel op 18 maart 1889 in Schaarbeek opgericht om de katholieke flaminganten binnen het arrondissement een drukkingsgroep te bezorgen. Juliaan De Vriendt was toen voorzitter en apotheker Ariel De Jaegher, een vriend van Gustaaf Borginon, secretaris. Naast hen stonden een resem andere flaminganten.⁸

DE WET-COREMANS EN HET ONDERWIJS

Binnen de katholieke partij liep niet alles op rolletjes en de electorale aantrekkingskracht zakte. Bij de verkiezingen in mei 1906 verminderde haar meerderheid van 20 naar 12 zetels. Kon deze dreiging de Vlaamsgezinden helpen binnen de partij? Feit is dat ook de tegenstanders van de Vlaamse beweging vonden dat de katholieke partij er voordeel zou bij hebben als ze de francofiele opinie niet al te zeer zou irriteren. Dat was alvast de overheersende mening binnen de bisschoppenconferentie.

Dat werd pijnlijk duidelijk toen de flaminganten via wetgeving het vrij onderwijs in Vlaanderen wilden dwingen om verder te vernederlandsen. Dat stuitte op verzet van de bisschoppen onder leiding van kardinaal Désiré Mercier. Op een algemene vergadering van de Landsbond in Antwerpen op 8 oktober 1906, werd onderzocht hoever ze konden en wilden gaan op dat terrein. Dat was vooral voor de sprekers een heikele evenwichtsoefening. Ze moesten rekening houden met het ongeduld van de achterban. Maar ze moesten ook opletten dat ze de bisschoppen en de gezagsgetrouwe katholieken niet al te frontaal aanvielen want dat zou hun persoonlijke positie in de katholieke partij kunnen verzwakken, zo niet onmogelijk maken.

Borginon nam er het woord als afgevaardigde van de Katholieke Vlaamsche Bond van het arrondissement Brussel. In *Het Handelsblad* verscheen een vrij gedetailleerd verslag van zijn optreden.⁹ Hij verklaarde uitdrukkelijk de geestelijke overheden te zullen volgen in alles wat godsdienst en geloof aanging. Maar hij zei ook: *“Als Vlaming denk*

—— 8 De “Standregels Vlaamsche Bond”, dd. december 1888, van het arrondissement zijn te vinden in het archief van priester Eduard Luytgaerens, die lid was toen hij in 1902 in Dilbeek als onderpastoor werkte. KADOC-KULeuven, Archief Boerenbond, onderdeel Luytgaerens, 6.1. (3).

9 Uitvoerig verslag van de algemene vergadering van 8 oktober, onder voorzitterschap van Lodewijk Sips, bestuurder van de Nederduitsche Bond. Te vinden in: *Het Handelsblad*, 9 oktober 1906. Ook voor volgende alinea's.

< De Jezuiet pater Verest was een van de prominente francofiële stemmen in de strijd tegen het wetsvoorstel-Coremans. De flaminganten probeerden zijn argumentatie te weerleggen via deze brochure. [ADVn, VBRB 1830]

ik ook, evenals de Hoogw. bisschoppen, dat de taal naast het geloof de kostbaarste schat van een volk is. Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Christus (toejuichingen)". Hij vertelde dat de Vlaamsche Bond van zijn arrondissement eenparig van oordeel was dat Edward Coremans' wetsvoorstel tot vernederlandsing van het middelbaar onderwijs moest doorgedreven worden want die wet hield voor het geloof helemaal geen gevaar in.

Hij citeerde met genoeg een aantal positieve zaken uit de zopas verschenen "*Bisschoppelijke Onderrichtingen*"

en ook die uitspraken werden door het publiek toegejuicht. Maar hij had ook kritiek: "*De eensgezindheid blijft echter niet voortduren, bijvoorbeeld wanneer zij [hij bedoelde de bisschoppen n.v.d.a.] zeggen dat de Vlaamsche taal niet genoeg geacht wordt. Beter ware het te zeggen dat de Vlaamse taal niet genoeg geacht wordt, omdat zij niet voldoende bestudeerd wordt. Onbekend is immers onbemind. (toejuichingen)".* Hij pakte het dus handig aan en werd herhaaldelijk onderbroken door toejuichingen. Borginon stelde ook de retorische vraag waarom de bisschoppen vonden dat - wanneer de leerling opgroeide en het onderwijsniveau steeg - het Nederlands door het Frans vervangen zou moeten worden. Met andere woorden: Nederlands was uitstekend in de lagere school maar niet voor de opleiding van de toekomstige elite in de college's, laat staan aan de universiteiten en ander hoger onderwijs. Het afkeurende fragment in de bisschoppenbrief over de eis tot vernederlandsing was voor hem een steek door het hart, bekende hij. Dat bisschoppelijk standpunt betekende immers dat de katholieke flaminganten het ideaal van vernederlandsing van laag tot hoog moesten laten varen. Hij besloot met de uitroep: "*Dat was te pijnlijk*".

Hij strafte het paternalistische toontje van de bisschoppenbrief af in volgende beoordingen: "*Men zegt ons dat wij over dat alles niet hebben nagedacht, maar zij zijn het,*

die niet overwogen hebben. (toejuichingen)". Borginon verzekerde de toehoorders dat dit niet betekende dat hij op een confrontatie uit was: "Ik ben evenwel overtuigd dat de bisschoppen niet willen verfransen maar zij durven de vervlaamsing nog niet doordrijven. Wij moeten ze dus aanmoedigen." Het was dus een zeer handig geformuleerde toespraak. Zijn besluit was echter ondubbelzinnig: ondanks de bisschoppenbrief, moest de vervlaamsing van het onderwijs verder gaan.

We leren er uit dat Borginon al in 1906 lang niet zo onderdanig was in 'politieke' zaken als de pas aangetreden kardinaal Mercier graag had gezien. Kadaverdiscipline was aan hem niet besteed. En hij durfde zich ook tonen als zodanig. Hij behoorde tot de ondertekenaars van de polemische brochure *La loi Coremans. Deuxième réponse au P. Verest* die in 1907 in Antwerpen de wereld werd ingestuurd. Jezuïet pater Verest verzette zich in de Franstalige katholieke pers tegen de eisen van de Vlaamse beweging.¹⁰

Alfons Van de Perre, boegbeeld in het arrondissement Antwerpen, wilde in ieder geval nog verder gaan in de kritiek op de bisschoppen omwille van hun standpunten inzake taalgebruik in het onderwijs. Toen hij zijn vertoogsschrift aanbood aan 200 vooraanstaande Vlamingen ter ondertekening, ontving hij in de periode einde mei, begin juni een resem brieven dienaangaande. Niet iedere Vlaamsgezinde wenste te ondertekenen wegens de scherpe aanvallen op het episcopaat. Daartoe behoorde onder meer Borginon. Die schreef hem op 28 mei 1909 en in voetnoot wordt deze brief door Theo Luykx geciteerd: "Ongetwijfeld staat er veel in dat waar is, dat mag en moet gezegd worden... maar niet zo in een vlugschrift door enkele namen ondertekend. Ik hoop U maandag in de Katholieke Landsbond te ontmoeten en u verdere uitleg te geven. Zoudt ge niet een weinig kunnen uitstellen? - In alle geval mijn naam zet ik er niet onder." De reden maakte hij onomwonden duidelijk. Hij vreesde dat het "een vreselijk wapen zal worden om de flaminganten te bekampen als zijnde slechte katholieken". En dus zouden de nadelen veel groter zijn dan de voordelen.¹¹

Na de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs volgde vanzelfsprekend de strijd voor een Nederlandstalige Rijksuniversiteit in Gent. Borginon werd lid van het Brusselse propagandacomité voor de vernederlandsing van deze universiteit.

Onderwijs lag hem nauw aan het hart. Borginon trad in december 1910 toe tot de Oudersbond tot uitbreiding en verbetering van het Vlaamsch Katholiek Onderwijs. Die was opgericht te Antwerpen als een vereniging van ouders "die belangstellen in 't vraagstuk van het onderwijs en de noodige hervormingen willen doorgevoerd zien om te komen tot een onderwijs en opvoeding: Katholiek en Vlaamsch, in alle graden, in alle vakken, over heel Vlaamsch-België". Deze Oudersbond was gevestigd in het Katholiek Vlaamsch

10 H. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, deel 4, Antwerpen, 1971, p. 189. Th. Luykx, *Dr. Alfons Van de Perre en zijn tijd (1872-1925)*, Antwerpen-Utrecht, 1972, pp. 30-31.

11 Th. Luykx, *Dr. Alfons Van de Perre* [...], pp. 36, voetnoot 40.

Secretariaat te Antwerpen. Dat secretariaat was de overkoepeling van de provinciale oud-hoogstudentenbonden. De Oudersbond stond onder het voorzitterschap van de pas verkozen volksvertegenwoordiger Frans Van Cauwelaert – eveneens een pajot van afkomst – met als ondervoorzitter de industrieel Lieven Gevaert. Borginon vond er een hele resem confraters terug, zoals Jan Quintens, Alfons Depla, Reimond Speleers... en de vooraanstaande apotheker Arnold Hendrix.¹²

Borginon was dus een man van intellectueel en politiek gewicht en werd als zodanig erkend, ook buiten zijn eigen arrondissement. Maar zijn politieke mandaten waren tot dusver puur lokaal. En dan kwam de verkiezingsstrijd van 1912 waarbij hij door zijn flamingantische geestgenoten werd vooruitgeduwd en op de lijst van de Kamer van Volksvertegenwoordigers gezet. Zijn kandidatuur werd binnen de partijcenakels onderhuids fel tegengewerkt en hij kwam daardoor op de veertiende plaats terecht. Die plaats werd beschouwd als “onverkiezbaar” omdat gezagsgetrouwe kiezers lijststemmen uitbrachten. Borginon zou het moeten halen dankzij stemmen op zijn naam. Dat lukte. Dit opmerkelijke feit is in de historiografie bekend.¹³

Maar het blijft doorgaans bij een loutere vermelding. De achtergronden werden nog te weinig onderzocht. De voor hem cruciale verkiezingen van 1912 kenden uiteraard een lange voorgeschiedenis en die was bepalend voor de omstandigheden waarin deze kiesstrijd zich zou afspelen. Ze biedt ook inzicht in het interne getouwtrek binnen de katholieke partij en de rol die de flaminganten daarin speelden, in het bijzonder in het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde.

DE KATHOLIEKE PARTIJORGANISATIE IN HET ARRONDISSEMENT

In 1884 haalde de rechterzijde – de klerikalen – de meerderheid in het parlement en Leopold II was verplicht uit hun kringen de ministers te kiezen. Die meerderheid konden ze de volgende decennia in stand houden. Ook al brachten kiesrecht hervormingen als gevolg van de toenemende roep om verdere democratisering die wel eens in gevaar.

In de periode voor 1900 waren de naamstemmen doorslaggevend. Een kandidaat verscheen op de lijst volgens de alfabetische volgorde. Het cijnskiesrecht waarbij enkel de rijken een stem mochten uitbrengen, werd na bloedige stakingen in 1893 vervangen door het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen ouder dan 25. Rijkere burgers en diplomabezitters wogen daardoor electoraal nog altijd zwaarder dan de armere mannen. Toch verplichtte deze uitbreiding de partijen om rekening te houden

¹² L. Wils, *Frans Van Cauwelaert [...]*, pp. 139-140.

¹³ H. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte [...]*, p. 262. Br. De Wever, *Staf De Clercq*, Brussel, 1989, pp. 11-12. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden*, Kortrijk-Heule 1982, p. 61, voetnoot 61 en p. 243.

met de meningen in bredere bevolkingslagen. Het 'volk' kreeg meer stem en kon invloed uitoefenen op de samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

In het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde was de situatie ietwat apart omdat klerikalen en vrijzinnigen numeriek min of meer aan elkaar gewaagd leken. Dankzij het van kracht zijnde 'meerderheidsstelsel' kon dit leiden tot electorale aardverschuivingen van nationale betekenis. In 1892 bijvoorbeeld hadden de liberalen alle zetels naar zich toegenomen. De katholieke staatsman August Beernaert had zich er daarna mee bemoeid en de partijorganisatie in de regio aangepakt. De diverse strekkingen binnen de partij kregen daarbij een aantal 'vaste' zetels in de bovenste regionen van de lijst. Die strekkingen – zoals de zogenaamde "*behoudsgezinden*", de arbeiderskandidaten die de zogenaamde "*werkmanshuizen*" vertegenwoordigden, de landbouwers... waren dus zeker van de toewijzing van zetels. De flaminganten van de "*Vlaamsche Bond*" kregen er eveneens twee toegewezen. Deze handige machtsverdeling door Beernaert bracht interne pacificatie en bleek voldoende om de partij te bundelen en aantrekkelijker te maken. Eind 1893 werd de Bond geïntegreerd in de katholieke partijstructuur maar de "*conservatieve associatie*" bleef dominant. In 1894 kreeg de Bond twee boegbeelden op een verkiesbare plaats: De Vriendt en Juliaan Van der Linden. Dat leverde successen op. Bij de daaropvolgende verkiezingen van 1898 gingen alle achttien zetels in het arrondissement weer naar de katholieke partij. Daardoor was er weer een katholieke meerderheid in de Kamer van 112 zetels op 152.¹⁴

Dat dit katholieke overwicht zou stand houden tot in lengte van dagen was uiteraard niet zeker want vooral in de agglomeratie Brussel hadden socialisten en liberalen een groot en groeiend stemmenpotentieel. Het meerderheidsstelsel kon zich daarom tegen de katholieken keren en hen alle achttien zetels weer doen verliezen. Deze situatie was een van de belangrijke redenen waarom de katholieke regering het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging invoerde. Dit gebeurde na amper vijf jaren waarbij algemeen meervoudig stemrecht voor mannen gekoppeld was aan het principe der absolute meerderheid, namelijk van 1894 tot 1899.

Daardoor stonden de klerikalen uiteraard zetels af aan de antiklerikale partijen – dat was zeker zo in Brussel – maar ze zouden er elders winnen in de arrondissementen waar de antiklerikale partijen sterk stonden. Het was in ieder geval veiliger voor het behoud van hun meerderheid omdat dit systeem ingrijpende verschuivingen zou voorkomen. Bovendien voelden de kiezers zich door dit systeem beter vertegenwoordigd en dat was een pacificerende factor.

¹⁴ Gegevens betreffende het arrondissement Brussel in: H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie 1830-1914* [...], vooral pp. 50, 53 en 56.

Vanaf 1900 speelden de arrondissementale partijbesturen echter een veel belangrijker rol omdat de lijststem werd ingevoerd. De kandidaten die bovenaan werden geplaatst, hadden het voordeel dat de “kopstem” hen ten goede kwam. Het spreekt vanzelf dat groeperingen die niet echt sterk stonden in de arrondissementale partijleiding snel het gevoel konden krijgen dat ze tegengewerkt werden als hun kandida(a)t(en) werd geweerd van de verkiesbare plaatsen en lager op de lijst werd geplaatst zodat het reservoir aan kopstemmen hem niet ten goede kon komen.

Overtuigde Vlaamsgezinden maakten zich ondertussen grote zorgen. Zij voelden zich bedreigd want de stad, de Franse taal en de secularisering rukten op in het arrondissement. Dat voedde de vrees voor een onzekere toekomst.

DE VREES VOOR VERDRINGING EN DE TAALGRENSACTIE

Op het Vlaamse platteland rondom Brussel domineerden de katholieken. Daar moest de katholieke partij het gros van de stemmen halen om zich staande te houden tegen de liberale en socialistische partijen die sterk steunden op het electoraat in de Brusselse grootstad. Het platteland werd echter kleiner en de stad groter. De antikle-rikale partijen konden op het platteland binnendringen door de uitbreiding van de agglomeratie, via rijkere burgers die in het groen gingen wonen en via de arbeiders die naar de nijverheid in de Zennevallei of ten zuiden van de taalgrens pendelden. De tegenstelling tussen stad en platteland viel dus voor een groot deel samen met de levensbeschouwelijke tegenstelling en ook het taalgebruik maakte daar deel van uit. Vandaar dat katholieke flaminganten vaak beweerden dat hun taalstrijd ook het gelovige Vlaamse volk hielp bewaren voor die vreemde, ongodsdienstige invloeden en zodoende een dam vormde tegen liberalisme en socialisme.

Frans bleef een gebruikelijke taal in Vlaanderen en het publiek kon er ten allen tijde om vragen. Bovendien bleek dat het 'Vlaamse' grondgebied – het gebied waar Vlaams-sprekenden op enige tegemoetkoming mochten rekenen – in de ogen van de Belgische politieke elite helemaal niet vast lag. Bij tijd en wijle werden gemeenten in de omgeving van Brussel en aan de taalgrens – via volkstellingen – overgeheveld naar Franstalig gebied waardoor de taalwetgeving daar niet langer van toepassing was. Dat leidde tot de paradoxale situatie dat het Nederlands met elke taalwet terrein won maar dat het geografische gebied waar deze wetten toepasbaar waren, door diezelfde wetgever dreigde te worden ingekrompen. Het was best denkbaar dat Brussel aan Wallonië zou groeien en daardoor kon heel Vlaams-Brabant in de verdrukking komen. In de ogen van Vlaamsgezinden werd de taalgrens hoe langer hoe meer beschouwd als een verdedigingslijn die Vlaanderen met zijn taal, geloof en tradities moest beschermen.

Voor het arrondissement was de vastlegging van de taalgrens bij wet des te belangrijker omdat de regeringen traditioneel heel het arrondissement beschouwden als tweetalig, een verlengstuk van Brussel. Daardoor werden de taalwetten er nog minder

goed toegepast dan elders in Vlaanderen. Dat verleidde Lodewijk Dosfel nog in 1910 tot de uitspraak: “Maar men is altijd gewoon geweest Brussel afzonderlijk te beschouwen, en dat de rechten van de boeren van Merchtem en Opwijk moesten onderdoen voor de fijnheid der heertjes van Brussel en voorsteden, moet ons niet verwonderen.” De katholieke jurist Dosfel was een graag geziene figuur in Davidsfondskringen en hij deed die uitspraak in een overzicht van de bestaande taalwetgeving.¹⁵

Dosfel had gelijk. De dreiging dat de klok kon teruggedraaid worden, was permanent aanwezig en dat was in het bijzonder het geval in het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde. Elke tienjaarlijkse volkstelling betekende een groot gevaar. Taalgrensaftakening werd dus in de ogen van de Vlaamsgezinden een basisvoorwaarde voor een zindelijke toepassing van de taalwetten. Zo niet bleef er rechtsonzekerheid bestaan. Dit verklaart ook waarom de taalgrensactie pas echt van start ging nadat de Vlaamse beweging al tientallen jaren bestond. Het was het besef van de geografische achteruitgang die de Vlaamsgezinden dwong tot actie op dat vlak. De flaminganten vonden dat het gewicht van de geschiedenis bepalend was. Een plaatselijk dialect was Germaans of Latijns. Daarover kon in hun ogen geen discussie bestaan want de verschillen waren in het oog springend. Zij hadden daardoor natuurlijk een duidelijk idee van wat een “Vlaamse” gemeente was. Zij steunden daarvoor op het taalgrensonderzoek zoals dat van de Luikse katholieke hoogleraar Godefroid Kurth. Zijn publicaties hadden een grote invloed op de Vlaamsgezinden. Hij ging in 1906 met emeritaat en woonde nadien in het landelijke Asse.¹⁶

In West-Brabant en in de Dendervallei was men daarvoor bijzonder gevoelig. Stroomopwaarts lag Wallonië en het Frans sijpelde door, ondermeer via de talrijke arbeiders die in de steengroeven en fabrieken van Waals-Brabant en Henegouwen gingen werken. Hoe voelden de katholieke Vlaamsgezinden de politieke toestand aan in dit arrondissement? Om daar zicht op te krijgen, onderzoeken we de kolommen van het weekblad *Hooger Leven*, dat richtinggevend was in katholiek-flamingantische kringen.

EEN GESPLETEN KATHOLIEKE PARTIJ IN HET ARRONDISSEMENT BRUSSEL

Dat blad was opgericht in november 1906 in Leuven. Ook belangrijke figuren uit de Boerenbond en christelijke arbeidersbeweging lieten zich deels leiden door dit invloedrijke blad. Het kon zich natuurlijk niet openlijk tegen de katholieke partij keren

— 15 L. Dosfel, *De Belgische wetten op het gebruik der Nederlandsche taal voor het volk toegelicht*, Davidsfondsuitgave, Brugge, 1910, p. 46. Hij gaf een opsomming van de volledig Vlaamse landelijke gemeenten van het arrondissement op pp. 46-47.

16 D. Lamarcq geeft een overzicht van de discussie in de 19de eeuw waarbij inderdaad vooral gebakkeleid werd over plaatsnamen die zouden wijzen op Germaanse of Romaanse oorsprong en/of bewoning. Zie D. Lamarcq & M. Rogge, *De taalgrens. Van de oude tot de nieuwe Belgen*, Leuven, 1996, pp. 10-13.

en het was voorzichtig in zijn kritiek. Maar daarom niet minder duidelijk voor de goede verstanders onder de tijdgenoten. Het zocht ook naar oplossingen die moesten leiden tot een versterking van de partij. Dat kon alleen via een versterking van het strijdend Vlaamse karakter. Daar was de redactie van overtuigd. Om zichzelf te beschermen tegen represailles schreef het overgrote deel van de medewerkers onder een schuilnaam.

Het debat over de koers van de partij was al jaren bezig. De katholieken zagen dat hun parlementaire meerderheid aan erosie onderhevig was. De electorale strategie van de partij was dus een absolute prioriteit. In *Hooger Leven* van 10 juli 1909 werd door auteur "Amers" al gewaarschuwd voor teveel zelfgenoegzaamheid. De katholieke meerderheid in het parlement was heel erg geslonken en het zag er slecht uit voor de volgende verkiezingen. Onder meer omdat de partijwerking in veel arrondissementen zwak was. Bovendien kwamen lang niet alle tendensen binnen de katholieke opinie voldoende aan bod. Enkele tenoren beheersten in vele arrondissementen de lijstvorming. In het nummer van 17 juli vroeg dezelfde auteur dat de partij echte kiesverenigingen zou oprichten die een permanente werking konden ontplooiën en waarbinnen de kandidatenlijst op een eerlijke wijze tot stand kon komen. Op 7 augustus eiste diezelfde "Amers" dat de Vlaamsgezinden de plaatsen kregen op de lijsten waar zij recht op hadden, gelet op hun brede, volkse aanhang. Op 14 augustus ging een zekere "C" daar dieper op in. Hij haalde voorbeelden aan die er op wezen dat nogal wat kandidatenlijsten de verlangens van de katholieke achterban onvoldoende weerspiegelden. Dat leidde in het recente verleden al tot enkele net-niet electorale ongelukken. In ieder geval was het plots toenemen van blanco stemmen in bepaalde arrondissementen een veeg teken van het ongenoegen. Katholieke flaminganten kregen het niet over hun hart te stemmen voor een andere partij. Maar ze waren wel zo boos dat ze hun stem onttrokken aan de klerikale partij en dus verkozen dan maar blanco te stemmen.

De man formuleerde een opmerkelijk voorstel: waarom niet overal het systeem van het arrondissement Brussel ingevoerd? Hij overliep de standregelen van de Association Catholique et Constitutionnelle de l'Arrondissement de Bruxelles. Die werd samengesteld door de kantonnale katholieke kiesverenigingen die afgevaardigden stuurden naar het arrondissementeel niveau. Het aantal afgevaardigden was bepaald op 340 waarvan 170, zijnde de helft, voor Brussel en voorsteden, De andere 170 waren voor de zogenaamde "buitenkantons" en deze werden verdeeld volgens het aantal katholieke stemmen dat er per kanton gehaald werd. Dat klinkt 'democratisch' maar het systeem leidde natuurlijk tot een groot overwicht van de hoofdstad op de buitenkantons. Ook al was de meerderheid der katholieke kiezers op het platteland te vinden. De boerendorpen werden door dat systeem dus benadeeld. Maar dit systeem was nog altijd beter dan de kleine cenakels die elders vaak de kieslijsten samenstelden op basis van vriendjespolitiek en persoonlijk machtsstreven. Voorverkiezingen binnen de partij op een eerlijke en verifieerbare wijze, waren dus een noodzakelijke hervorming, vond *Hooger Leven*.

De partijleiding in het arrondissement Brussel kreeg dus lof toegezwaaid en werd voorgesteld als een navolgenswaardig voorbeeld. Toch zou die visie op bijzonder korte tijd radicaal veranderen. Feit is dat de partijbonzen op tal van plaatsen de katholieke flaminganten probeerden weg te drukken naar onverkiesbare plaatsen op de lijst. Wat voor storm zou er opsteken als dit ook in het zo belangrijke arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde zou gebeuren?

Op 18 september kwam het blad met een opmerkelijk redactiestandpunt: op vele plaatsen waren de Vlaamsgezinde katholieken niet tevreden over de lijsten van hun partij. Het ging zover dat geruchten de ronde deden over het indienen van scheurlijsten. Dat dreigement was een tactiek die Vlaamsgezinde katholieken wel meer toepasten als ze naar hun zin onvoldoende ruimte kregen binnen de katholieke partij. Dat zorgde uiteraard voor ergernis. De Vlaamsgezinden kregen dan ook regelmatig het verwijt toegestuurd dat hun Vlaamse beweging de partij ondermijnde. Tegen dat verwijt protesteerde de redactie met klem. En dan, opmerkelijk en belangrijk voor ons onderwerp, de terloopse mededeling: onder meer in het arrondissement Brussel was de partij erg verdeeld. En dat terwijl de partijorganisatie in dit arrondissement nog niet zolang geleden als voorbeeld was voorgesteld.

In Brussel was de partij er dus plots weer slechter aan toe in de ogen van de Vlaamsgezinden.

DE MENING VAN “GOEVAERT” IN 1910.

Al van in 1908 was het rekenkundig niet ondenkbaar dat bij de volgende stembuslag aan het katholieke overwicht een einde werd gesteld. De katholieke meerderheid in de Kamer van Volksvertegenwoordigers telde immers maar 87 zetels, de liberalen hadden er 43 en de socialisten 35. In 1898 hadden de katholieken nog 112 van de 152 zetels in handen gehad. Daarna ging het dus bergaf. Voortdurend riepen de oppositiepartijen dat de katholieke regering in werkelijkheid niet meer de meerderheid in het land achter zich had en dat nieuwe wetgevende verkiezingen noodzakelijk waren. Ze voelden zich sterk.

In *Dietsche Warande en Belfort*, deel I van 1910, kreeg “Goevaert” – andermaal een schuilnaam – de kans om uitvoerige beschouwingen onder de titel *Eendracht der katholieke partij in den kiesstrijd*, aan het papier toe te vertrouwen. Zijn stelling klonk tamelijk bitter: de partij ging tot dusver langzaam maar zeker achteruit in electorale aantrekkingskracht. Dat betekende dat haar meerderheid in het parlement in gevaar dreigde te komen. Dat hoefde niet te verbazen. De band met de achterban was verzwakt. Er leefde veel ongenoegen bij de arbeiders omwille van de mijnwet, bij de flaminganten omwille van de tegenwringery tegen de Coremans-wet. Ook de dienstplichtuitbreiding in de herfst van 1909 zette een aanzienlijk deel van de achterban tegen de katholieke regering op. Dus lag de katholieke partij in het ziekbed. Maar er waren ook interne redenen voor het groeiende ongenoegen. Goevaert wees op gemanipuleerde

interne polls waardoor enkel de knechten van de partijbonzen in de arrondissementen vooruit werden geholpen. Ook dat demotiveerde katholieke kiezers want ze voelden zich niet vertegenwoordigd door de kandidaten op de lijsten. Hij wilde vernieuwing en verjonging, zodat dit kon verbeteren.

Ook het externe gevaar groeide zienderogen. Tot dusver had de rivaliteit tussen liberalen en socialisten sterk bijgedragen aan de katholieke overwinningen in het verleden. Maar die beide partijen groeiden politiek naar elkaar toe. Zij bevochten elkaar niet meer maar wel hun gemeenschappelijke vijand: de katholieke partij en de kerk. De komende verkiezingsstrijd zou zich dus toespitsen op de levensbeschouwelijke tegenstelling klerikaal-antiklerikaal.

Goevaert viel fel uit tegen de bejaarde partijleider Charles Woeste die niet meer in staat bleek de katholieke krachten te verenigen. De werkliedenbonden kregen weliswaar een eigen plaats of plaatsen op de lijsten bij de verkiezingen. Maar de conservatieve kringen gingen daarnaast door met de boycot van hun invloed op de partij. In vele arrondissementen was het nog erger: *“de volksfractie kreeg niets, of men trachtte ze te paaien met eene doode musch”*. De *“democraten”* onder de katholieke partijmilitanten gaven vaak toe nadat *“een volksgezinde geestelijke, die in zijn gemoed ook om het onrecht leed, ze had moeten overhalen, om beters wil, om toch de eendracht te bewaren en de scheurmakerij te vermijden”*. De priesters werden dus ingezet om weer eenheid te smeden en dat werd door kardinaal Mercier en de bisschoppen uiteraard sterk aangemoedigd.

Goevaert haalde het arrondissement Brussel aan om aan te tonen dat het werkvolk toch wel zijn man kon staan als dat nodig was. Dat had ervoor gezorgd dat meer democratisch georiënteerde advocaten Jules Renkin en Henri Carton de Wiart al sinds lang een zitje in de Kamer hadden veroverd en prominente politici waren geworden. Maar dat was niet voldoende en er moest snel beterschap komen want er waren tekenen aan de wand. Het systeem van de evenredige vertegenwoordiging had voor gevolg dat de kandidaten bovenaan de lijst gemakzuchtig konden zijn terwijl *“de werkers op het slagveld sneuvelen”*, zoals hij het uitdrukte. De kieswetgeving speelde de partijparten omdat het onderlinge strijd om de beste plaatsen veroorzaakte.

Goevaert had op dat moment nog positieve woorden over voor het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde: *“In geen enkele kiesomschrijving is zo ernstig gewerkt om tot ene degelijke kiesinrichting te komen en in geen enkele was daarover meer harrewar.”* Hij mocht hopen dat de katholieke lijst *“zo volksgezind mogelijk samengesteld”* zou wezen. Hij riep op de achterban zo breed mogelijk te betrekken bij de lijstsamenstelling en niet langer meer de kleine kapelletjes te laten konkelfoezen en beslissen. De Vlaamse katholieken moesten de macht in handen nemen in de arrondissementen. Tot slot riep hij op tot vernieuwing en verjonging. Desnoods moest die doorgevoerd worden door volksgezinde katholieke lijsten in te dienen in geval de oude katholieke priuken niet mee wilden stappen op het pad van de hervorming en versterking van de partij.

Hij dreigde dus onomwonden met een scheuring van de partij bij de volgende verkiezingen.

Het lijkt weinig twijfel dat een dergelijk betoog in brede kring gedeeld werd onder de jongere militanten. De oud-hoogstudentenbonden waren vast van plan om hun netwerk in te schakelen.

WAT NA DE VERKIEZINGEN VAN 1910?

De parlamentsverkiezingen van mei 1910 kregen in het nummer van 28 mei van *Hooger Leven* commentaar van de als priester voorgestelde auteur "A. Amers". Hij besloot dat de uitslag duidelijk maakte dat de katholieke partij niet meer vooruit kon zonder de electorale bijdrage van de Vlaamsgezinden. Dat leidde hij af uit het feit dat hun kandidaten overal het grootste aantal voorkeurstemmen achter hun naam hadden behaald. Van Cauwelaert op de Antwerpse lijst was zo een stemmentrekker. En toch hadden sommige partijtenoren zich opnieuw bijzonder hardleers getoond in hun afwijzen van de flamingantische kandidaten. Vooral de gebeurtenissen in het arrondissement Kortrijk rolden over de tongen. De "volksgezinde" arts August Peel – geboren in Kortrijk op 25 september 1872 – was pas na het uitoefenen van zware druk op de lijst toegelaten en werd dan nog verwezen naar een strijdplaats. Maar hij had het gehaald en was verkozen. De katholieke lijst kreeg nochtans minder stemmen dan bij vorige verkiezingen. Maar Peel won er bijna 5000 achter zijn naam. Dat was een teken aan de wand.

Het ongenoegen over de oude garde in de katholieke partij die de samenstelling van de lijst in handen bleef houden, was daardoor groeiende. Het blad durfde nu ook al zeggen dat het principiële de voorkeur gaf aan naamstemmen in plaats van kopstemmen. Zo konden de Vlaamsgezinden hun eigen kandidaten een duwtje in de rug geven. En meteen maakten ze op die manier duidelijk dat de plaatselijke partijleiding ongelijk had. Rond het geval-Peel concentreerden zich zowel ergernis als vreugde. Zijn resultaat was een argument om vanaf dan zoveel mogelijk "volksgezinde" kandidaten in te zetten. Dat was nodig. Als men de traditionele partijleiders in hun kortzichtigheid verder liet aanmodderen, zouden ze de socialistische opmars – de "rode vloed" – nog bevorderen! Dat mocht niet en daarom riep *Hooger Leven* zijn lezers op om in het vervolg zich te moeien met de besluitvorming binnen de katholieke kiesverenigingen. De Vlaamsgezinde katholieken moesten door sterk te worden binnen de katholieke partij, de kans grijpen om heel de katholieke gezindheid in Vlaams-België te redden.¹⁷

Terug naar het arrondissement Brussel... De partijorganisatie aldaar kreeg tot dusver lovende commentaren omdat de lijstsamenstelling er eerlijker en evenwichtiger werd geacht. Maar ook daar liepen de spanningen binnen de katholieke organisaties

¹⁷ *Hooger Leven*, op 4 juni 1910 door "P.B.M." en 18 juni 1910 door J. Uytvat.

hoog op omwille van de taaldisputen. Begin 1911 werd een algemene vergadering van de Katholieke Vereniging van het arrondissement bijeengeroepen. Gustaaf Borginon kreeg er het woord en hij verdedigde er de eis tot vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit. Borginon werd toegejuicht door daar aanwezige Vlamingen maar een aantal Francofone katholieken maakte rumoer en in de zaal ontsponnen zich felle woordenwisselingen. Franstalige sprekers vielen fel uit tegen Borginon. Er werd geroepen dat ze zelfs niet wilden dat er op de vergadering “Vlaams” gesproken werd. Er werd heen en weer gejuwd en de vergadering onttaarde in een vreselijk lawaai.¹⁸

Dit incident met Borginon als kop van jut maakt duidelijk hoezeer het wallingantisme ook in de rangen van de militanten van de katholieke partij in het Brusselse arrondissement ondertussen om zich heen had gegrepen. Was dit de reden waarom Borginon zijn opvattingen betreffende de Gentse universiteit in 1911 publiceerde in het Frans als “*La question de l’université flamande à l’Association catholique de Bruxelles*”? Met dat pleidooi wilde hij zijn Franstalige geloofsgenoten in het arrondissement overtuigen. Het lijkt er echter niet op dat hij de daar levende afkeer heeft kunnen wijzigen. Integendeel zelfs. Vermoedelijk heeft hij de weerstand tegen zijn persoon daarmee danig versterkt. De Franstalige katholieken waren immers zeer zenuwachtig geworden omdat ze overal in de Vlaamse arrondissementen voelden dat de flamingantische Oud-hoogstudentenbonden zich ontwikkelden tot een stuwende kracht binnen de partij. Dat werd ondersteund door het coördinerende Katholiek Vlaamsch Secretariaat dat vanuit Antwerpen opereerde. Ze zagen zonder twijfel Gustaaf Borginon als de exponent van een stroming die bezig was met een sluipende machtsgreep op de partij.

En dan stierf volksvertegenwoordiger Juliaan Van der Linden op 19 oktober 1911... Hij was pas 63 jaar oud. *Ons volk Ontwaakt*, huldigde de rechtsgeleerde. De Vlaamsgezinden hadden nog op hem gerekend om de vernederlandsing van de Gentse universiteit door de Kamer te helpen sleuren. Maar ze waren er gerust in dat “*honderden Vlamingen gereed staan om de plaats in te nemen van de gevallen*”.¹⁹ Advocaat Van der Linden – geboren in Merchtem – was in het parlement een zeer verdienstelijk Vlaamsgezinde geweest, onder meer wat het taalgebruik in de rechtbanken betreft. Zijn wegvallen betekende dat de Vlaamsche Bond een boegbeeld kwijt was. Wie moest in het vervolg de stemmen van de Vlaamsgezinde katholieken in het arrondissement aantrekken?

De partijleiding rekende op een jonge edelman om hem op te volgen. Burggraaf J. De Jonghe d’Ardoye, geboren op 13 september 1878 in het West-Vlaamse Ardooye. Hij was daarna politiek actief in Halle waar hij in 1908 mee het liberaal gemeentebestuur had helpen omver werpen. Daarna wonnen de katholieke partij en de Vlaamsgezindheid er gevoelig terrein. Hij was al in 1904 gekozen tot eerste plaatsvervanger op de Kamerlijst.

¹⁸ Hooger Leven, 4 februari 1911, overgenomen uit *Het Nieuws van de Dag*.

¹⁹ *Ons Volk Ontwaakt*, 28 oktober 1911, p. 67.

Ook al was hij zeker geen anti-Vlaming, toch hadden de Vlaamsgezinden van het arrondissement niet het gevoel dat dit de man was die het gat moest opvullen.²⁰

Voor de Vlaamsgezinden was de volgende verkiezingsstrijd van groot belang want van het succes van haar kandidaten hing af of de vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit enige kans maakte. *Hooger Leven* publiceerde op 10 februari 1912 een hoofdartikel onder de titel *"De Vlaamsgezinde katholieken en hunne vertegenwoordigers"* dat enkele richtlijnen ten best gaf. De Vlaamsgezinden moesten van zoveel mogelijk kandidaten de openlijke belofte vragen dat ze voor de vernederlandsing zouden stemmen. Daarnaast pleitte het blad voor de systematische inrichting van Vlaamse arrondissementsbonden zodat de katholieke flaminganten beschikten over een eigen drukingsgroep binnen de rangen van de partij, naar het voorbeeld van de Boerenbond en van de Volksbond die de wereld van de arbeiders binnen de partij een gezicht gaf. Als ze dat hadden uitgevoerd, zouden de Vlaamsgezinden heel wat sterker staan in de partij. Het blad gaf toe dat er veel *"gramschap"* leefde bij de flaminganten ten aanzien van de partij en ten aanzien van een aantal vooraanstaande katholieke politici, zoals de Gentenaar Arthur Verhaegen, die de Vlaamse beweging tegenwerkten. Er was dus conflictstof opgestapeld maar het blad pleitte er voor om de strijd binnen de partij te voeren en niet te staan mokken aan de zijlijn of te opteren voor scheurlijsten.

De week nadien ging het blad verder in een hoofdartikel: *"De Vlaamsgezindheid bij de toekomstige verkiezingen"*. Het pleitte ervoor de katholieke partij te steunen. Maar bij de pollverrichtingen moesten er zoveel mogelijk flaminganten op de lijst worden gezet. Het minste wat men moest doen was druk uitoefenen op de kandidaten zodat ze in het openbaar de belofte deden om de Gentse universiteit te helpen vernederlandsen. Als de eigen partij hen verwaarloosde, zouden veel katholieke kiezers immers afhaken. Het blad besefte ook dat het vertrouwen in de poll voorwaardelijk moest zijn want machinaties achter de schermen waren altijd mogelijk en zelfs waarschijnlijk. Het blad erkende dat feit openlijk met: *"Nu is het ook waar dat de poll vaak onder de hand is van enige machtige, vaak onvlaamsgezinde katholieken"*. Vlaamse beloften waren weinig waard als politici zich niet electoraal onder druk gezet voelden door de Vlaamsgezinde kiezers. Het blad waarschuwde zijn lezers uitdrukkelijk: politici van dat allooï zagen de Vlaamsgezinden vooral *"als lastverkopers van wie men zich op de goedkoopste wijze zoekt te ontdoen"*. De Gentse universiteit vernederlandsen was de prijs die de Vlaamsgezinden moesten vragen van de katholieke partij in ruil voor hun inzet en stemmen in de komende verkiezingsstrijd. Daar was niet aan te ontkomen.

In Brussel doken er ditmaal echter problemen op tijdens de samenstelling van de lijsten. Vermits het arrondissement zo belangrijk was, kon *Hooger Leven*, daar niet aan voorbij gaan. Op 9 maart 1912 werd vastgesteld dat de Vlaamsgezinden bijna overal

— 20 *Ons Volk Ontwaakt*, 6 januari 1912. Bericht op p. 187 in de *"mengelmaren"*. Op p. 187: foto van de nieuwe volksvertegenwoordiger.

winst boekten op de katholieke lijsten. Ze hadden meer kandidaten en ze klommen hoger in de rangorde op de lijsten. Maar in Brussel-Halle-Vilvoorde was dat niet het geval, integendeel zelfs. Traditioneel had de Vlaamsche Bond er het recht twee kandidaten aan te duiden op verkiesbare plaatsen. Gedurende vele jaren waren dat Van der Linden en De Vriendt geweest. Maar De Vriendt had Brussel en het parlement al verlaten in 1900 en sinds de dood van Van der Linden *“hebben we daar niemand meer om het programma der Vlaamse beweging te vertegenwoordigen”* stelde het blad vast. Alleen kandidaat De Bue, oud-burgemeester van Ukkel, had al beloofd de vernederlandsing van Gent te zullen stemmen.

Hooger Leven verwachtte in het arrondissement minstens elf en mogelijk twaalf katholieke zetels. De Vlaamsgezinden eisten maar één van die zekere plaatsen op de lijst op voor een *“strijdend”* Vlaming. Die eis werd afgewezen door de partijleiding en dat werd ervaren als een kaakslag van de stedelingen. De katholieken van de hoofdstad blokkeerden daardoor heel de partij in het arrondissement. In de woorden van de schrijver heette het: *“Een strekking valt waar te nemen om in het stedelijk gedeelte tersluiks te werken tegen de kandidaat der Vlamingen.”* Als dat zo bleef verder gaan, zouden de Vlaamsgezinden van het platteland op de verkiezingsdag geen vertegenwoordiger van hun strekking op de lijst vinden. Het was natuurlijk nog niet te laat. *Hooger Leven* riep de flaminganten van het arrondissement op om gezamenlijk de partij onder druk te zetten en hun rechtmatige plaats op te eisen. De Vlaamsche Bond moest krachtdadig optreden en op tafel slaan bij de partijleiders in het arrondissement. Hij had per slot van rekening electorale macht. De Vlaamsgezinden konden de partij waardevolle propagandisten leveren. Maar dan alleen op voorwaarde dat ze een vertegenwoordiger op de lijst kregen. Het was dus aan de partijleiding om de keuze te maken.

Laat ons eerst de blik richten op de radicalisering van de Vlaamsgezinden in het arrondissement. Want bij hen moest de partij propagandisten zoeken om de Vlaamsgezinde kiezers te overtuigen.

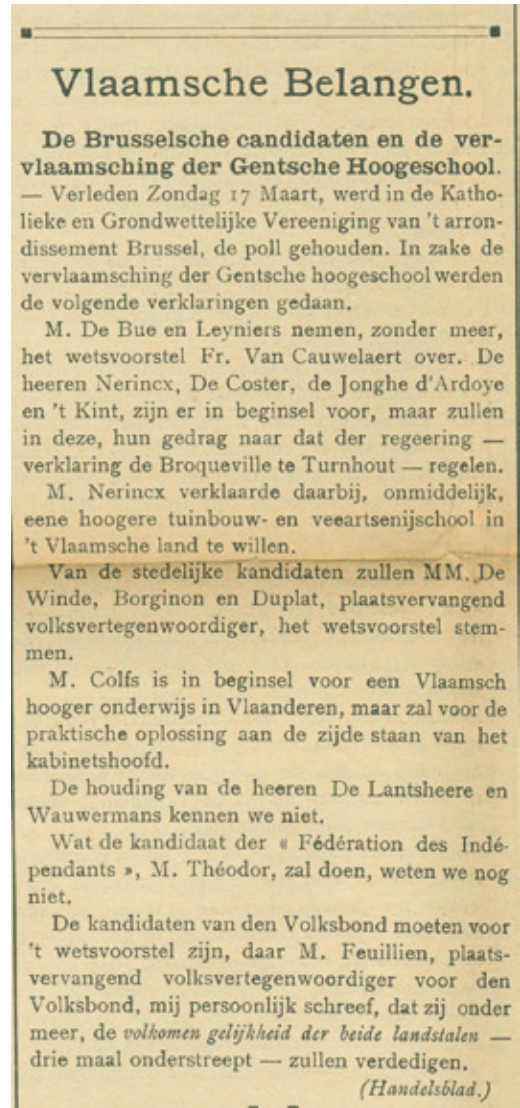
DE RADICALE FLAMINGANTEN IN HET ARRONDISSEMENT

De Pajotse taalgrensmilitanten waren op zoek naar een eigen stem en de komende verkiezingen speelden hierbij zonder twijfel een stimulerende rol. Op 31 maart 1912 verscheen het eerste nummer van *De Taalgrens. Wekelijks orgaan voor de verdediging der Stam- en Vakbelangen onzer Taalgrensbewoners*. In de kop droeg het de slogan: *“De Waarheid zij ons wapen, Rechtvaardigheid ons doel!”* Onderwijzer Staf De Clercq, een van de redacteurs, bekende aan Jozef Goossenaerts dat het weekblad eigenlijk hun eigendom niet was. Het initiatief ging uit van een kapitaalkrachtige drukker – wiens naam hij niet noemde – maar ze konden er *“hun gedacht”* in zeggen, zoals hij het uitdrukte.²¹

— 21 Letterenhuis Antwerpen, dossier Staf De Clercq C 2845: Brief De Clercq aan Goossenaerts, 2 april 1912.

- > Lokale correspondent Staf De Clercq legde de katholieke kandidaten op de rooster inzake de Gentse universiteit, in: *Hooger Leven*, 23 maart 1912. [ADV, VY 900273]

Het eerste nummer werd “*eerbiedig*” opgedragen aan Frans Van Cauwelaert, de Pajotse boerenzoon en gewezen Leuvense studentenleider, het boegbeeld van het katholieke flamingantisme. Het blad stond volledig in het teken van de taalgrensactie. Het moest heel de strook tussen Brussel en Oudenaarde bereiken. Voor collega-redacteur Remy De Roeck was het belang van de taalgrens erin gelegen dat precies in die zone het ene ras in botsing kwam met de denk- en levenswijze van een ander ras. Dat leidde tot spanningen. De erkenning van de taalgrens door de overheid was nodig om beide volkeren de kans te geven in alle rust en vrijheid aan de vooruitgang van de beschaving mee te werken. Maar om die erkenning te verkrijgen, was politieke druk nodig. Voor het uitoefenen van die druk werd onder meer gerekend op “*de geestelijke overheden*” stelde het blad. De boodschap aan de clerus was dus niet mis te verstaan. Maar nergens viel te lezen dat de redacteurs vertrouwen hadden in de katholieke regering en de partijcenakels.

Het blad verscheen dus op een ogenblik dat de aanloop naar de verkiezingen van 1912 al was ingezet. Vermoedelijk was dat geen toeval want er stond een en ander op het spel. De flaminganten maakten zich op voor actie. In zijn nummer van 7 april 1912 argumenteerde *De Taalgrens* dat door de sluipende verfransing het toepassingsgebied van de taalwetten werd verkleind. Dat proces was volgens het blad vooral gaande rond Brussel maar het kon zich overal elders herhalen. In vele steden en stadjes was een Franstalige minderheid aanwezig. Dergelijke kernen waren vooral gevaarlijk in gemeenten dicht bij de taalgrens - zoals Halle en Edingen - want daar waren de geo-

grafische voorwaarden aanwezig om ruimtelijk aansluiting te vinden bij Waals territorium. Het enige wat daaraan paal en perk kon stellen was een wettelijk vastgelegde afbakening van de taalgrens. Dan was het voor iedereen duidelijk hoever het toepassingsgebied van de taalwetten reikte.²²

Tot de belangrijkste “*taalgrenswerkers*” zoals dat toen heette, behoorden leerkrachten als Jozef Goossenaerts, Philippe Van Isacker, Adiel Debeuckelaere, Staf De Clercq en de priester Jan Bernaerts. Zij werden gesteund door het Davidsfonds waar de gevoeligheid voor de taalgrens groot was.²³ Vooral de onderwijzer en Davidsfondsmilitant De Clercq was in het Pajottenland een graag geziene figuur en een vooraanstaand flamingant.

En dan de komende verkiezingen! *Hooger Leven* bracht op 23 maart kort verslag uit van de poll die op 17 maart werd gehouden in het arrondissement. Het bericht was overgenomen uit *Het Handelsblad*. Blijkbaar was er op dat ogenblik nog geen echt verontrustend nieuws. Dat is vreemd want de correspondent van deze Antwerpse flamingantische krant in het Pajottenland was Staf De Clercq. Hoe keken hij en zijn geestgenoten in het arrondissement tegen de komende propagandaslag aan?

DE VERKIEZINGSSTRIJD VAN 1912: EEN CULMINATIEPUNT IN HET CONFLICT

In het tweede nummer van *De Taalgrens*, 7 april 1912, nam de redactie al een duidelijk standpunt in aangaande de verkiezingen die in juni zouden doorgaan. Ze zag goede kandidaten op de katholieke lijst, namelijk Gustaaf Borginon, en bij de socialisten Camille Huysmans en Leo Meysmans. Maar het blad ontwaarde er geen enkele bij de liberalen. Dat was ongehoord. Het blad maakte dus om taalredenen reclame voor vooraanstaande socialistische kandidaten! Dit standpunt wees op de kracht van de Vlaamse gevoelens in de redactie. Maar het betekende ook de facto afstand nemen van de katholieke partij. Die zag zich immers geconfronteerd met het antiklerikale kartel tussen liberalen en socialisten. Die positieve beoordeling van twee socialistische kandidaten viel daarom niet bij iedereen in goede aarde. De lezers van het blad waren zonder twijfel in meerderheid katholiek. En nu werd gesuggereerd dat de socialistische lijst valabele kandidaten bevatte! Dat terwijl de verkiezingsstrijd volledig draaide om de levensbeschouwelijke tegenstelling! Van Huysmans kon men veel zeggen maar het stond vast dat de man weinig op had met de kerk en met het katholiek geloof. De redactieleden speelden met vuur want zelfs overtuigd Vlaamsgezinde katholieken konden hen daarin niet volgen.²⁴

— 22 *De Taalgrens*. *Wekelijks orgaan voor de verdediging der Stam- en Vakbelangen onzer Taalgrensbewoners*, nr. 2, 7 april 1912.

23 L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse beweging - I. Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914*, Leuven, 1977, pp. 234-235.

24 Als medewerkers van het blad werden vermeld: De Clercq, Van Isacker, De Beuckelaere, Omer Wattez, Fons Vandemaele, Jacob Lambrechts, prof. Verheyen, Dr. Van Gorp, Lodewijk Dوسفel, Odilon Nelis, A. De Saegher. Ze woonden lang niet allemaal in het arrondissement Brussel.

DE VLAAMSCHE WERKING OP DE TAALGRENS (HEY-KRUIS). Van links naar rechts, zittende: G. De Clercq, Lod. Vanderroost, hoofdonderwijzer te Cocuiane, Herne; A. Desaeger, hoofdonderwijzer te Bellingen. Van links naar rechts, staande: Joris Vanderroost, Paul de Clercq, Sint Pieterskapelle, Henegouwen, gebroeders Hallin, Herne, Joz. Cogneau te Marcq.

- ^ Deze foto verscheen in *Ons Volk Ontwaakt* van 25 oktober 1913, p. 516. Op dergelijke kringen van lokale flaminganten moest Borginon rekenen tijdens de verkiezingscampagne. “De zo belangrijke beweging op de taalgrens, waarvan het al dan niet Vlaams blijven van 2 tot 300.000 stamgenoten kan van afhangen, begon te Hei-Kruis, bij Edingen, met eene meeting belegd door G. De Clercq, onderwijzer aldaar. Het werk dat deze stoere onder de stoere wroeters nadien aflegde; zullen weinigen hem nadoen. G. De Clercq blijkt te zijn een onzer allerbeste volksredenaars.” [ADV, VY 103]

Op dat ogenblik had men wel zicht op de kandidaten maar stond de volgorde op de lijsten nog niet helemaal vast. Vermoedelijk geloofden de Vlaamsgezinden op dat ogenblik nog dat zij, zoals in het verleden, hun uitverkoren kandidaat op een per definitie verkiesbare plaats zouden weervinden. Toen de precieze lijstsamenstelling bekend werd, bleek dat Huysmans op een goede plaats genoteerd stond en vrijwel zeker zou gekozen worden. Op de katholieke lijst zag het er veel minder rooskleurig uit. Gustaaf Borginon kreeg slechts de veertiende plaats toegewezen.

Het is duidelijk dat de katholieke partijleiding daarmee een risico nam. Het viel immers niet te betwijfelen dat Borginon aanhang had. Wat er in de hoofden van de partijleiding omging weten we niet maar ze maakte daarmee duidelijk dat ze het flamingantisme in het arrondissement zeker niet wilde promoveren. Het ongenoegen van de Vlaamsgezinden namen ze er bij omdat de goedgunstigheid van de francofiele katholieken hen liever was. Ze zullen de afweging hebben gemaakt dat de francofiele katholieken ruimschoots opwogen tegen de Vlaamsgezinden die vooral op het als achterlijk beschouwde platteland aanhang hadden. Trouwens, zouden die plattelanders niet per definitie stemmen voor de katholieke lijst zoals ze altijd al gedaan hadden en zoals de parochiepriesters het hen zouden opleggen vanop de preekstoel? Per slot van rekening werd de komende verkiezingsstrijd volkomen toegespitst op de levensbeschouwelijke tegenstelling en was het voor alle katholieken een plicht om de partij te steunen.

De precieze omstandigheden van de lijstsamenstelling zijn onduidelijk maar buiten de Brusselse agglomeratie had men de indruk dat de Brusselse partijenoren de arts een hak wilden zetten en meteen de Vlaamsgezinden achteruit duwen. Een eenvoudig rekensommetje leerde dat het arrondissement dan geen enkel Vlaamsgezind volksvertegenwoordiger naar het parlement zou sturen. Dat stemde tot bitterheid. Er was maar één oplossing op korte termijn: Borginon had alle flamingantische stemmen nodig om een zetel te halen. Dat was het enige wat telde. Op de reserve van de kopstemmen hoefde hij immers niet te rekenen. Die waren al lang uitgeput vooraleer men aan de veertiende kandidaat was. *De Taalgrens* wond er geen doekjes om en riep de flaminganten van alle overtuigingen op om op Borginon te stemmen. Dat had ook voor gevolg dat de stembusslag een krachtmeting werd die zou aantonen hoe groot de invloed van de Vlaamsgezinden op het electoraat – niet alleen het katholieke – in het arrondissement was.²⁵

Daarom werd een felle, sterk persoonsgebonden propaganda ten bate van Borginon gevoerd, veel meer dan voor de katholieke lijst als zodanig. De Katholieke Vlaamsche Bond van Brussel verspreidde een manifest waarin opgeroepen werd op Borginon en, voor de Senaatslijst, op de aannemer Kamiel Simoens, te stemmen. Die man woonde

²⁵ *De Taalgrens*, nr. 8, 26 mei 1912.

eveneens in Schaarbeek, de gemeente waar Borginon tot dusver in de politiek bedrijvig was. Maar hij was een West-Vlaming van afkomst. Dat was de boodschap die op talrijke meetings in de dorpen werd verspreid door Borginons militanten, vaak jonge mannen. Sommigen waren nog student zoals zijn neef Hendrik Borginon, zoon van zijn in 1904 overleden broer Alfons Borginon. We kunnen ons levendig voorstellen dat katholieke Vlaamsgezinden te motiveren waren om op de lijst de naam Borginon aan te kruisen. Maar konden ze ook vrijzinnigen motiveren om op Borginon te stemmen? Vlaamsgezinde liberalen waren er niet op de vijandelijke lijst. Bij de socialisten was er Camille Huysmans maar die stond op een zekere plaats en had de Vlaamsgezinde stemmen dus niet echt nodig. Kon deze situatie links-denkenenden verleiden om dan liever Borginon een steuntje in de rug te geven, ook al stond hij op de verafschuwde katholieke lijst? In *Hooger Leven*, 25 mei 1912, verscheen een 'lezersbrief' met deze uiteenzetting over het te verwachten kiesgedrag in het arrondissement Brussel. Via een 'lezersbrief' kon de redactie zich uit de wind zetten.²⁶

De campagne ging zover dat het in de ogen van veel francofiële en flamingantische katholieken tevens een verkiezingsstrijd was voor of tegen Borginon. Anderzijds was een naamstem voor Borginon tevens een manier om de katholieke partijleiders een pad in de korf te zetten. De Vlaamsgezinden haalden echter hun slag thuis. De geneesheer werd verkozen dankzij de voorkeurstemmen achter zijn naam. Een totaal van 6 784 stemmen was niet niks. Maar het had inspanningen gekost. De Clercq had verwoed campagne gevoerd. Opgetogen schreef hij aan Jozef Goossenaerts: "*Wat zegt ge van onze Borginon? Dat zijn patatten niet waar Jef? Maar wij hebben gewerkt ook. Van 96 kg weeg ik nog slechts 84*". Hij had zich de benen van onder het lijf gelopen om de kiezers in zijn arrondissement te overtuigen.²⁷

Het bijna onmogelijke was dus toch gebeurd. Het betekende ook dat de Vlaamsgezinden nu des te sterker beseften dat ze electoraal een aanzienlijk gewicht vertegenwoordigden. Dat besef zal hun bitterheid ten aanzien van de partijenoren vergroot hebben.

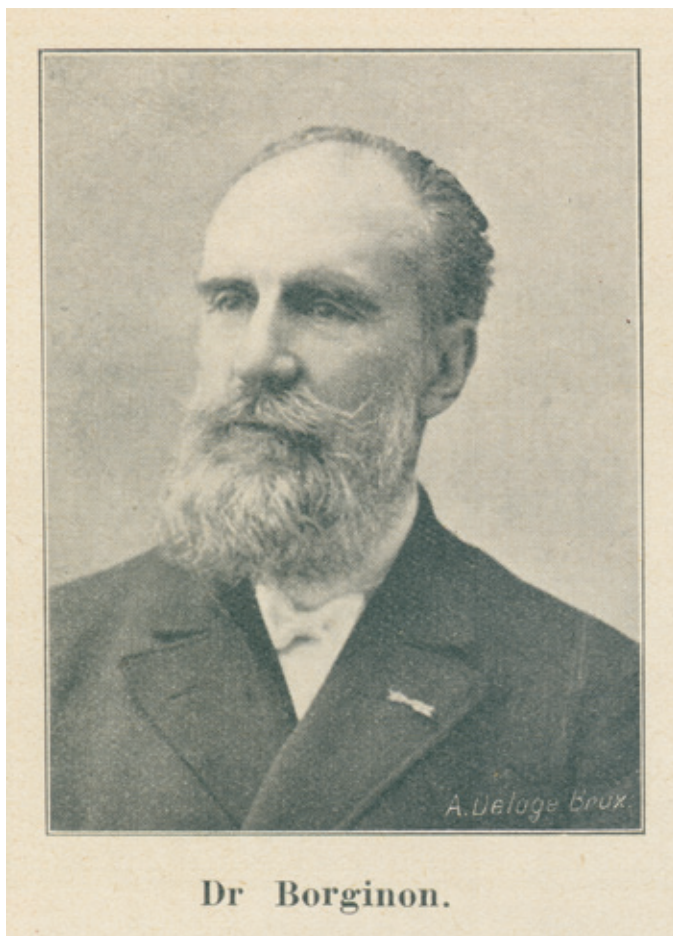
De Brusselse toestand was voor *Hooger Leven*, op 15 juni een reden om de scherpzinnige "A. Amers" nog eens aan het woord te laten. Hij toonde zich zeer voldaan dat Borginon 6 784 voorkeurstemmen had behaald, een cijfer dat in vette letters werd afgedrukt. De man kon met opgeheven hoofd de grote poort van het Huis der Natie binnen stappen. Niemand kon zijn legitimiteit als volksvertegenwoordiger in twijfel trekken na zo'n persoonlijke score. Het was spijtig dat Emiel De Winde niet was verkozen maar Borginon was een veel betere flamingant. Het blad gaf ook exacte cijfers. In het arrondissement verhoogden de katholieken hun stemmenaantal van 42,6 % tot 45,4 %.

²⁶ *Hooger Leven*, 25 mei 1912.

²⁷ Letterenhuis Antwerpen, dossier Staf De Clercq C 2845: Brief van De Clercq aan Goossenaerts, 24 juni 1912.

- > Op 15 juni 1912 kon *Ons Volk Ontwaakt* (pp. 287-288) foto's afdrucken van de kandidaten die een Kamerzetel hadden gehaald. Het blad stelde dit voor als een katholieke en tegelijkertijd 'Vlaamse' overwinning. [ADV, VY 103]

Dat was dus een stevige toename en een blamerend verlies voor het antiklerikale kartel. Amers vermoedde dat Borginon zelfs stemmen had aangetrokken van Vlaamsgezinde liberalen want die hadden geen enkele kandidaat op hun lijst die een Vlaamse stem waard was. De katholieken haalden in het

arrondissement Brussel in totaal 150 052 stemmen, de liberalen 104 176 en de socialisten 72 863. Comfortabel was natuurlijk dat er vijf nieuwe zetels te begeven waren door de toename van de bevolking. Elke partij had dus de kans om vooruitgang te boeken en dat gebeurde ook. Maar de katholieke vooruitgang was het opmerkelijkst. De katholieken kregen 12 zetels in de schoot geworpen - waaronder die van Borginon. Dat betekende drie zetels winst; een duidelijke zege voor de partij in het arrondissement. De liberalen hadden nu acht zetels waarvan één winst en de socialisten zes zetels waarvan één winst.²⁸

²⁸ Zie ook de cijfergegevens zoals vermeld in *Gazet van Hasselt, katholiek en Vlaamschgezind weekblad*, 8 juni 1912.

Op diezelfde 15 juni 1912 stelde het weekblad *Ons Volk Ontwaakt*, de nieuwe Vlaamse volksvertegenwoordigers voor. Het was niet alleen een katholieke maar ook een Vlaamse electorale overwinning. Tot de parlamentsleden die beloofd hadden te stemmen voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, werd Borginon uitdrukkelijk gerekend en zijn foto verscheen in het blad.

Op de eerste zitting van de vernieuwde Kamer van Volksvertegenwoordigers werd de volksvertegenwoordigers gevraagd de grondwettelijke eed af te leggen. Dat was een interessant moment om te zien wie zich een 'Vlaams' profiel wilde aanmeten. Van zijn katholieke collega's uit het arrondissement legden ook De Bue, De Coster, Leyners, Colfs, en de Jonghe d'Ardoye hun eed in het Nederlands af. Ook de socialisten Huysmans en Meysmans deden dat. Henri Carton de Wiart stond erop zijn eed af te leggen in het Frans en het Nederlands, hetgeen enig gegniffel uitlokte. Er waren dus vooral onder de katholieke verkozenen van het arrondissement mensen die zich uitdrukkelijk als Vlaming lieten kennen. We mogen vermoeden dat ze dachten dat hun kiezers dat zouden appreciëren. Borginon was dus zeker niet de enige. Maar vermoedelijk was hij wel de radicaalste. Hij werd alvast door de meest radicale achterban gesteund en gestuwd.²⁹

DE BITTERHEID KOMT ACHTERAF WEER BOVEN

In *Hooger Leven*, van 6 juli verscheen een hoofdartikel over de voorbije verkiezingen in arrondissement Brussel van de hand van "Pennincsen", andermaal een schuilnaam. Ditmaal kunnen we hem identificeren. Dit is neef Hendrik Borginon die intensief mee campagne had gevoerd. Ook deze schrijver kon natuurlijk zijn tevredenheid over de katholieke vooruitgang niet verbergen. Maar hij toonde zich chagrijnig dat de partijleiding van het arrondissement, verzameld in de zogenaamde "*Katholieke Grondwettelijke Vereeniging*", het had gewaagd om kandidaat Borginon op de veertiende plaats te parkeren. Dat was zonder twijfel gebeurd in de hoop dat hij daar roemloos zou sneuvelen. En desnoods zouden de partijbonzen een handje toesteken om die verhoopte nederlaag van Borginon te bevorderen. Er waren verscheidene tekenen die in die richting wezen en Pennincsen deed ze uit de doeken: "*Aan de buitenlieden werd het geven van een voorkeurstem afgeschilderd als een verraad tegen de partij.*" Het was inderdaad opvallend dat de partijbonzen het geven van kopstemmen bovenaan de lijst zoveel mogelijk probeerden te promoten. Er werd zelfs gesuggereerd dat het geven van voorkeurstemmen op naam van een kandidaat in het belang was van de vrijzinnigen. Het was de partij die moest winnen, niet de individuele kandidaat.

— 29 Kamer van Volksvertegenwoordigers, verslag van de zitting van 24 juli 1912, in: *Annales*, p. 143.

De Volksstem, de Nederlandstalige tolk van de partijleiding in het arrondissement, had de Vlaamsgezinden bij gelegenheid venijnig aangevallen en vooral tijdens de laatste week voor de verkiezingen leek het erop dat er een campagne gaande was tegen de flamingantische vleugel van de partij in plaats van tegen het antiklerikale kartel. Het ging zelfs zover dat ook het bestuur van de Davidsfondsafdeling van Brussel de achterban aanraadde om op de lijst te stemmen en niet achter de naam van een kandidaat. Sommige Vlaamse propagandisten kregen de indruk dat de andere katholieken eerder een lastercampagne tegen hen voerden dan dat ze de vrijdenkers van het kartel bestreden. Pennincsen gaf toe dat de Vlaamse buitenlieden door hun traditionele partijtrouw niet gewend waren aan het geven van een naamstem. En toch was het gelukt. Hij had veel lof voor de flamingantische militanten en hun onverdroten inspanningen tijdens de verkiezingsstrijd. Ze hadden het volk aangesproken en dat had de kandidatuur-Borginon gered. De voorkeurstemmen waren voldoende in aantal voor het veroveren van de kamerzetel: *“aldus met klank zelf nemende, wat men ons weigerde”*. We mogen de vraag stellen of neef Hendrik hierover met zijn oom Gustaaf had gesproken en of die zijn bikkelharde analyse betreffende de partij deelde.

Verder hadden de katholieken alle reden tot juichen en dat overschaduwde de kritiek die de flamingantische militanten hadden. De katholieke partij behield en versterkte haar meerderheid op nationaal vlak. Het vrijzinnige offensief via de kartellijst was dus mislukt. Voor de leiders van de katholieke partij en de hogere clerus was de overwinning het bewijs dat ze alles te winnen hadden bij het uitspelen van het levensbeschouwelijke argument. Zelfs in Brussel was er een overwinning geboekt. Daardoor hadden veel katholieke tenoren te weinig oog voor het feit dat veel Vlaamsgezinde katholieken in het arrondissement zich erg verongelijkt voelden omwille van de houding van de partijleiding tegenover Borginons kandidatuur. Hun bitterheid richtte zich echter niet alleen tegen de francofiële katholieke burgerij van Brussel. De verkiezingsstrijd en de discussies die nadien nog werden gevoerd, verdeelden ook de Vlaamsgezinden. Een aantal van deze mensen was immers mee opgestapt in de strategie van de partijleiding om het kartel toch zeker geen kansen op een verkiezingsoverwinning te gunnen. Daarvoor waren ze bereid geweest hun flamingantisme tijdelijk onder de mat te vegen. In de ogen van de radicalen werden deze flaminganten daardoor op zijn minst onbetrouwbaar... of zelfs halve verraders. Deze verkiezingsstrijd sloeg wonden. Het zou de moeite zijn om dit arrondissement per arrondissement na te gaan.

Ondertussen mochten de Vlaamsgezinden tevreden zijn met Gustaaf Borginon. De arts toonde zich in het parlementaire halfroond als een beslagen Vlaamsgezinde die ook initiatieven durfde te nemen.

EEN VLAAMSGEZINDE VOLKSVERTEGENWOORDIGER

Borginon was een van de Kamerleden die op 12 oktober door Van Cauwelaert werden bijeengeroepen om een *“Katholieke Vlaamsche Kamergroep”* op te richten. De Bue was daar trouwens ook bij als vertegenwoordiger van het arrondissement Brussel.

Borginon profileerde zich in de Kamer onder meer op het vlak van onderwijs. Maar ook inzake de achterstelling van de Vlamingen in het leger toonde hij zich actief. In een lijstje met de – zeldzame – Vlaamse katholieke volksvertegenwoordigers die voor scheiding van Vlaamse en Waalse compagnies stemden, staat “G. Borginon” als enige vermeld voor het arrondissement Brussel.³⁰ In ieder geval had de Katholieke Vlaamsche Kamergroep het in deze jaren bijzonder moeilijk om resultaten te boeken. Toch kon Lodewijk Dosfel in het *Jaarboek van het Davidsfonds voor 1914* zijn naam ettelijke keren vermelden in zijn uitvoerige kroniek over “De Vlaamsche beweging van 23 oktober 1912 tot 23 oktober 1913”.

Borginon zorgde ook voor toenadering tot de Vlaamse ambtenaren die de vernederlandsing van de administratie wilden bevorderen. Zij hadden een “Studiecommissie voor de Vervlaamsing der Openbare Besturen in Vlaanderen” opgericht en zochten Volksvertegenwoordigers die hen op wetgevend vlak wilden helpen. Borginon stond op hun verlanglijstje. Hij trok als een van de weinige uitgenodigde politici naar een vergadering op 10 mei 1914 en verklaarde daar dat hij zelf al een ontwerp van wetsvoorstel in verband met het gebruik der talen in de openbare besturen had opgesteld. Hij zei tevens dat hij die tekst aan hen wilde voorleggen. Dat is opmerkelijk want tevoren kregen ze meestal te horen dat de ambtenaren hun Vlaamse eisenpakket moest wachten tot de Vlaamse ‘hogeschool’ in Gent zou binnengehaald zijn.³¹

Wie de interventies en het stemgedrag in de Kamer van Volksvertegenwoordigers nagaat, kan niet anders dan besluiten dat Gustaaf Borginon een buitenbeentje was onder de katholieke volksvertegenwoordigers van zijn arrondissement. Feit is dat de arts ondertussen van plan was zijn artspraktijk in de stad op te geven en verhuisplannen koesterde. Toen de oorlogsdreiging plots toenam in de zomer van 1914 woonde hij weer in Pamel. Daar maakte hij de Duitse invasie mee.

DE OORLOG EN ZIJN NASLEEP

Mogelijk speelde zijn vorderende leeftijd hierin een rol maar Borginon bleef in het bezette land, toen de Duitse legers oprukten. Of was dit in navolging van regeringsleider de Broqueville die graag had dat de katholieke volksvertegenwoordigers ter plekke bleven om de vertrouwensband met hun kiezers niet te verliezen? We weten het niet. Dat feit sneed hem alvast voor meer dan vier jaren af van het politieke leven rond zijn politieke vrienden Van Cauwelaert en Van de Perre die wel waren uitgeweken.³²

— 30 *Tijdingen uit het Katholiek Vlaamsch Secretariaat van den Katholiek Vlaamsche Landsbond*, juni 1913, nr. 4.

31 L. Vandeweyer, Vlaamse ambtenaren en Volksvertegenwoordigers, één strijd! De Studiecommissie voor de Vervlaamsing der Openbare Besturen in Vlaanderen 1911-1914, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 60, 2001, nr. 2, pp. 67-95.

32 L. Vandeweyer, Het parlement in roerige oorlogsjaren, in: *Shrapnel, Western Front Association Tijdschrift*, nr. 100, 2014, pp. 105-114.

Hij bleef - ondanks de bezetting - wel bereikbaar en inzetbaar. Toen het activisme meer en meer vorm kreeg, zien we dat hij op 10 maart 1917 een protestschrijven, gericht tegen de Raad van Vlaanderen en de bestuurlijke scheiding, ondertekende. Hij deed dat met een scala aan vooraanstaande Vlamingen zoals Louis Franck, August Vermeyleen, Herman Teirlinck, Karel van de Woestijne, Emiel Vliebergh...³³

Nogal wat mensen waar hij vroeger mee had samengewerkt stapten het activisme in. Maar Brussel lag ver van Pamel. Feit is dat het activisme zich ook in het Pajottenland probeerde te vestigen. Her en der lukte dat tot op zekere hoogte. Maar of Borginon werd benaderd is twijfelachtig. Tot de nederlaag van het Duitse leger ook de afgang voor de activisten betekende.

NA NOVEMBER 1918

We weten niet wat neef Rik Borginon zijn oom allemaal heeft verteld toen hij terugkeerde van het IJzerfront. Maar heel positief over de katholieke ministers in de regering te Le Havre zal het niet geweest zijn. In ieder geval moest Gustaaf een beslissing nemen of hij verder aan politiek zou doen binnen de katholieke partij. Formeel was hij nog volksvertegenwoordiger. Hij kon dus zijn stem laten horen zo gauw het parlement weer werd bijeengeroepen.

Er zijn sporen van een poging om samen te werken met het Vlaamsche Front, een nieuwe partij die steunde op de teruggekeerde Vlaamse oud-strijders. Rik Borginon jr. vond in het dagboek van familielid Marie Lecoyer dat vroeg in 1919, ten huize van haar oom Gustaaf een vergadering plaats had met Rik Borginon, Adiel Debeuckelaere, Frans Willems en andere Vlaamsgezinden. Daar werden de toespraken voorbereid die een partijafdeling van het Vlaamsche Front in het arrondissement moesten lanceren. Die meeting viel op 9 maart.³⁴ In die periode was het overgrote deel van de militairen nog niet gedemobiliseerd want de vredesonderhandelingen waren nog niet afgerond. Gustaaf Borginon lijkt dus wel degelijk betrokken bij de politieke agitatie van de fronters en daar zal de invloed van zijn neef niet vreemd aan geweest zijn. Maar hij zag al snel in dat dit niet paste bij zijn overtuigingen.

< Karel Van de Woestijne, Gustaaf Borginon en Paul Van de Woestijne
in Pamel, ca. 1917. [Letterenhuis Antwerpen]

³³ Zoals vermeld in R. Boudens, *Kardinaal Mercier [...]*, p. 144, voetnoot 113; op basis van de tekst in het persoonlijk archief van de Broqueville, Algemeen Rijksarchief te Brussel, nr. 495.

³⁴ Zoals uit de doeken gedaan in: R. Borginon jr., *Het dagboek van Marie Lecoyer*, deel 5, in: *Rausa, Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem*, jg. 2, nr. 2, p. 18. Lecoyer was een familielid.

Hij toonde zijn Vlaamse overtuiging nog na de interpellatie van de drie “Van’s” in mei 1919. Theo Luykx stipt aan dat dit gebeurde in “*een overwegend Vlaamsvijandige Kamer*”. Dat moet voor Borginon een pijnlijke ervaring zijn geweest. De driedelige regering-Delacroix kreeg een motie van wantrouwen te slikken. Vijfendertig van deze volksvertegenwoordigers behoorden tot de Vlaamse katholieken. Gustaaf Borginon was één van hen.³⁵

Hij koos uiteindelijk voor de katholieke partij die bij de verkiezingen van 16 november 1919 in het arrondissement opkwam onder leiding van de advocaat Emiel Van Dievoet die hij al kende van voor de oorlog. Van Dievoet woonde in het Leuvense maar was afkomstig van Sint-Katharina-Lombeek. De Vlaamsche Bond van het arrondissement kroop dus weer recht en Borginon bleef trouw aan de meerderheid van zijn vooroorlogse kiezers.

Maar het is duidelijk dat de leeftijd begon te wegen voor iemand die geboren was in 1852. In 1922 stierf hij.

EPILOOG

Het feit dat er geen persoonlijk archief werd nagelaten en dat Gustaaf Borginon amper opduikt in briefwisseling van andere Vlaamsgezinde politici, maakt een analyse van zijn denken, doen en laten niet eenvoudig. Maar toch kunnen we via de perikelen rond zijn kandidatuur in 1912 een beter zicht krijgen op de moeilijkheden die de Vlaamse beweging ondervond en dan meer bepaald binnen de katholieke partij in het erg belangrijke arrondissement Brussel. De invloed daarvan was behoorlijk groot en zorgde voor radicalisering. Die zouden op termijn leiden tot anti-Belgische gevoelens.

³⁵ Th. Luykx, *Dr. Alfons Van de Perre [...]*, pp. 213-214.